

Obete pracovného vykorisťovania alebo „nelegálni migranti“? Ochrana pracovných práv ukrajinských pracovníkov na Slovensku

Alena H. Chudžíková, Zuzana Bargerová

Táto publikácia je vydaná v rámci projektu “Za lepšie cezhraničné vymáhanie pracovného práva” (STRONGLAB) financovaného Medzinárodným vyšehradským fondom a Ministerstvom zahraničných vecí Holandského kráľovstva.

Publikácia reprezentuje výlučne názor autorov a Medzinárodný vyšehradský fond nie je zodpovedný za akékoľvek využitie informácií obsiahnutých v tejto publikácii.

Kontakt

Centrum pre výskum
etnicity a kultúry

info@cvek.sk
<http://cvek.sk>

O projekte

Projekt “Za lepšie cezhraničné vymáhanie pracovného práva” (STRONGLAB) je financovaný Medzinárodným vyšehradským fondom a Ministerstvom zahraničných vecí Holandského kráľovstva.

Cieľom projektu je zmapovať situáciu týkajúcu sa vysielania pracovníkov predovšetkým z Ukrajiny do krajín V4. Pozornosť je venovaná nielen porušovaniu pracovných práv, ale aj kompetenciám a práci miestnych inšpektorátov práce a odborových organizácií. Aj napriek tomu, že pracovná migrácia je medzinárodnou témou, cezhraničná spolupráca inšpektorátov práce, ale tiež mimovládnych a odborových organizácií nie je príliš rozvinutá. Projekt sa preto zameria aj na tento aspekt a výsledkom výskumu, na ktorom sa podieľajú partnerské organizácie z Ukrajiny, Maďarska, Českej republiky a Poľska, sú odporúčania pre jednotlivých relevantných aktérov.

Okrem Multikultúrneho centra Praha projektové konzorcium zahŕňa aj Fundacja „Nasz Wybór“ (Poľsko), Centrum pre výskum etnicity a kultúry (Slovensko), AnBlok Kultúra- és Társadalomtudományi (Maďarsko) a Charitatívna nadácia „Zaporuka“ (Ukrajina).

Obsah

ÚVOD	3
METODOLÓGIA	4
KONCEPTUÁLNY RÁMEC	4
VÝSKUMNÉ ZISTENIA	6
Príchod na Slovensko	6
Skúsenosti s porušovaním pracovných práv	7
Hľadanie podpory	8
ODPORÚČANIA	9
Legislatíva a prax	9
Inšpekcie práce	10
Prístup k spravodlivosti	11
Spätne vyplácanie dlžnej mzdy	11

Úvod

Cieľom tejto správy je predstaviť zistenia pilotného výskumu v téme zamestnávania ukrajinských pracovných migrantov na Slovensku v období posledných štyroch rokov (2013-2017). Zameriavame sa najmä na objavujúce sa trendy v zamestnávani občianov Ukrajiny, a to najmä v nízkokvalifikovaných profesiách.

Správa čerpá informácie z existujúcich výskumov a štúdií, a tiež z kvalitatívnych rozhovorov, ktoré sme v období júla až septembra 2017 realizovali s ôsmimi Ukrajincami žijúcimi na Slovensku a so zástupcami inšpektorátu práce, zamestnávateľských zväzov a mimovládnych organizácií.

Tento výskum, podobne ako predchádzajúce výskumy, poukazuje na to, že porušovanie pracovných práv pracovných migrantov je na Slovensku podceňovaným, a pritom veľmi frekventovaným javom.

Táto správa je zarámcovaná konceptom pracovného vykorisťovania, ako ho definuje Agentúra EÚ pre základné práva (FRA). Podľa tejto definície¹ sa pri uvažovaní o pracovnom vykorisťovaní pracovných migrantov musia brať do úvahy najmenej štyri aspekty:

- a.) sociálne politiky
- b.) sloboda pohybu
- c.) migračná politika
- d.) trestné právo a práva obetí trestných činov

Vzhľadom na možnosti a rozsah tohto výskumu sme sa zamerali najmä na aspekt sociálnych politík, teda pracovné podmienky a ochranu sociálnych práv. Okrajovo sa zameriavame aj na migračnú politiku, keďže neistota právneho statusu často zvyšuje zraniteľnosť pracovných migrantov voči vykorisťovaniu.

Tento pilotný výskum však nemá ambíciu vyčerpávajúco popísať situáciu ukra-

---

¹ FRA (2015). Severe Forms of Labour Exploitation: Workers Moving within or into the European Union. States' obligations and victims' rights. Vienna: EU Agency for Fundamental Rights.

jinských pracovných migrantov. Ide predovšetkým o sondu do veľmi komplexnej témy porušovania práv ukrajinských pracovných migrantov a mnohé zistenia by si vyžadovali samostatný výskum.

Metodológia

Pôvodným výskumným zámerom bola realizácia kvalitatívnych rozhovorov s novo-príchodzimi Ukrajincami, ktorí na Slovensku pracujú najmä na nízkokvalifikovaných pozíciách. Ukázalo sa však, že táto skupina migrantov je pomerne nedostupná. Napriek svojej veľkosti je totiž ukrajinská komunita pomerne fragmentarizovaná a konvenčné metódy získavania respondentov (metóda snehovej gule, získanie prístupu do komunity cez tzv. gate keeperov) sa ukázali byť neefektívne. Ukrajinci žijúci na Slovensku dlhší čas nemajú kontakty s tými, ktorí prišli iba nedávno (najmä s tými, ktorí pracujú na nízkokvalifikovaných pozíciách, napr. v stavebníctve alebo upratovacích službách). Okrem toho sa zdá, že novo prichádzajúci migranti žijú v pomerne izolovanej komunite robotníkov s minimálnymi väzbami na širšiu komunitu (či už ukrajinskú alebo väčšinovú). Napokon sme zrealizovali osem rozhovorov s Ukrajincami žijúcimi na Slovensku rôzne dlhé obdobie (0 až 20 rokov) s rôznymi typmi povolení na pobyt (prechodný na účel zamestnania/podnikania, ale aj trvalý).

Konceptuálny rámec

Podľa zistení tohto aj predchádzajúcich výskumov je *porušovanie práv pracovných migrantov, najmä z tretích krajín, na Slovensku mimoriadne podceňovaným a zároveň veľmi vážnym a frekventovaným javom*. S narastajúcim počtom ukrajinských pracovných migrantov na Slovensku sa táto téma výrazne dotýka aj tejto skupiny. So silnejúcou ekonomikou a narastajúcou potrebou zahraničných pracovníkov² je veľmi pravdepodobné, že počty prichádzajúcich Ukrajincov budú narastať aj v budúcnosti. Vzhľadom na geografickú blízkosť, jazykovú podobnosť a vnímanú kultúrnu blízkosť sa Ukrajina zdá byť

---

² Pozri napríklad www.teraz.sk/ekonomika/zaujem-firiem-o-zahranicnych-zamestna/198337-clanok.html

prirodzeným zdrojom pracovnej sily pre zamestnávateľov na Slovensku.

Pracovné podmienky štátnych príslušníkov tretích krajín pritom nie sú na Slovensku jednoznačne regulované, a teda nemôžu byť ani adekvátne monitorované. Dôvodom je, že *legislatívne a inštitucionálne nastavenie sa viac zameriava na ochranu slovenského trhu práce a odhaľovanie nelegálnej práce, než na ochranu pracovných práv pracovníkov*. Téma pracovného vykorisťovania ako taká ešte nebola na úrovni štátnych inštitúcií zadeninovaná. *Žiadna štátna inštitúcia nemá jasne definovaný mandát na to, aby riešila pracovné vykorisťovanie alebo porušovanie pracovných práv pracovných migrantov na Slovensku*. Namiesto toho sa pracovné vykorisťovanie interpretuje ako záležitosť nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Dokonca aj *prípady vážneho vykorisťovania (napr. extrémne dlhý pracovný čas, nevyplácanie mzdy, chýbajúce pracovné zmluvy a pod.) sa kvalifikujú ako nelegálna práca a pracovní migranti sú vnímaní ako páchatelia, nie ako obeť*. Význam nelegálnej práce a pracovného vykorisťovania sa na Slovensku do značnej miery prekrýva.³

Výskum Agentúry FRA tiež ukázal, že na téme dobrovoľnosti práce medzi aktérmi štátnych inštitúcií nie je zhoda. Pracovní migranti, ktorí nie sú uznaní za obeť obchodovania s ľuďmi, sa považujú za dobrovoľných migrantov. Aktéri štátnych inštitúcií vyjadrovali presvedčenie, že takíto migranti môžu vo svojej situácii konať a svoje pracovné podmienky zmeniť (napr. z práce odísť a nájsť si novú), zatiaľ čo obeť obchodovania s ľuďmi takúto možnosť nemajú. Zdá sa, že pracovné vykorisťovanie sa nepovažuje za také vážne, pretože rozhodnutie pracovného migranta zotrvať v práci (aj za vykorisťujúcich podmienok) sa považuje za dobrovoľné a záležitosť slobodnej vôle.

Medzinárodná organizácia práce však vo svojej knihe súdnych rozhodnutí⁴ uvádza, že *práca v podmienkach, ktoré protirečia ľudskej dôstojnosti sa môže*

³ FRA (2015). Severe Forms of Labour Exploitation: Workers Moving within or into the European Union States' obligations and victims' rights. Vienna; EU Agency for Fundamental Rights.

⁴ International Labour Organisation (2009). Forced Labour and Human Trafficking. Casebook of Court Decisions. Geneva: ILO. Available at www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_106143.pdf

*vyskytovať bez ohľadu na súhlas pracovníka.*⁵ Na Slovensku je teda veľmi silný koncept negatívnej ochrany, čo znamená, že štát (a jeho inštitúcie) predpokladá, že predovšetkým samotné obete porušovania pracovných práv (pracovného vykorisťovania) sa majú snažiť o nápravu svojej situácie. Takáto interpretácia pracovných práv je však problematická kvôli zraniteľnosti pracovných migrantov, ktorú zapríčiňujú viaceré faktory.⁶

Výskumné zistenia

Príchod na Slovensko

Hoci je rozhodnutie prísť na Slovensku u väčšiny Ukrajincov dobrovoľné, mnohí z nich využívajú služby neformálnych sprostredkovateľov.⁷ Jeden z našich respondentov mal skúsenosti so sprostredkovateľmi, ktorí pôsobili legálne – napr. slovenská stavebná firma najala ukrajinských stavbárov, zabezpečila ich dopravu na Slovensko a dokonca išla na hranice vyzdvihnúť ich a dohliadať na to, aby s ich vstupom bolo všetko v poriadku.

Sprostredkovatelia však fungujú aj inak ako legálne, hoci povaha ich práce zostáva pomerne nejasná. V rámci obmedzení tohto výskumu sa nám nepodarilo identifikovať všetky možné formy fungovania sprostredkovateľov.

Niektorí z našich respondentov naznačovali, že sprostredkovateľmi boli jednotlivci na Ukrajine s väzbami na slovenských zamestnávateľov. Iní mali skúsenosti s firmami, ktoré zabezpečili ich príchod na Slovensko a ich „vzťah“ pokračoval aj neskôr, teda keď ich „klient“ začal na Slovensku pracovať.

⁵ Bargerová, Z., Gallová Kriglerová, E., Chudžíková, A., Kadlečíková, J (2014). Severe Forms of Labour Exploitation. Supporting victims of severe forms of labour exploitation in having access to justice in EU Member States. Report commissioned by the EU Agency for Fundamental Rights. Available at <http://fra.europa.eu/en/country-data/2015/country-reports-comparative-report-severe-labour-exploitation-workers-moving>

⁶ Blažek, M. et al. (2013). Skúsenosti migrantov a migrantiek s násilím. Bratislava: IOM.

⁷ ibidem.

Tento výskum tiež odhalil niekoľko prípadov, kedy ukrajinskí pracovní migranti prišli na Slovensko s použitím poľských víz a začali pracovať ako upratovači alebo na iných nízkokvalifikovaných pozíciách. Zdá sa, že poľské víza niekedy pre Ukrajincoov predstavovali jediná možnosť, ako vstúpiť do Schengenu v súlade so zákonom,⁸ a to najmä z toho dôvodu, že získanie povolenia na prechodný pobyt je na Slovensku veľmi náročné (najmä pre migrantov so záujmom o nízkokvalifikovanú prácu). Takéto konanie sa však považuje za zneužitie práva, prípadne za vážne porušenie zákonov, najmä ak osoba, ktorá prišla na poľské víza začne pracovať.

Skúsenosti s porušovaním pracovných práv

Podľa zistení tohto výskumu zažívajú Ukrajinci, najmä tí pracujúci na nízkokvalifikovaných pozíciách, porušovanie ich pracovných práv pomerne často, a to najmä vo vzťahu k vyplácaniu mzdy. Najčastejšie ide o oneskorené vyplácanie alebo strhávanie určitej sumy, pričom toto sa deje často v prípadoch, kedy sprostredkovateľ vystupuje zároveň aj ako ich zamestnávateľ na Slovensku. *Sprostredkovatelia* totiž často fungujú aj ako *zamestnávatelia Ukrajincov na Slovensku*, to znamená, že ich zamestnávajú (hoci nejde vždy o oficiálne zamestnanie) a „prenajímajú“ ich na prácu v iných spoločnostiach, s ktorými majú sprostredkovatelia uzavretú nejakú formu zmluvy. V rámci tejto zmluvy sprostredkovateľ často zabezpečuje aj ubytovanie, dopravu ukrajinských pracovníkov na Slovensko, ich denné dochádzanie do práce, tlmočenie na pracovisku a základnú asistenciu. Odmenu za tieto služby vypláca konečný prijímateľ sprostredkovateľovi, ktorý potom vypláca mzdy ukrajinským pracovníkom. Tento model funguje napríklad v upratovacích službách.

Ukrajinskí pracovníci však zvyčajne so sprostredkovateľom nemajú uzavreté zmluvy. Mzdu dostávajú v hotovosti a sprostredkovateľ si necháva určitú časť z ich mzdy ako odmenu za služby, ktoré zabezpečuje (napr. ak firma platí 4,50 EUR za hodinu práce, ukrajinský pracovník dostane na ruku 2,50 EUR a sprostredkovateľ si ponechá 2 eurá z každej vyplatenej hodiny).

⁸ EÚ schválila bezvízový styk medzi Ukrajinou a Slovenskou republikou s platnosťou od júna 2017.

Ukrajinci, s ktorými sme realizovali rozhovory tiež uviedli, že niekedy mali strach, že nedostanú zaplatené vôbec. Tieto obavy sa vo viacerých prípadoch ukázali ako opodstatnené, napríklad vtedy, keď pracovník chcel dať výpoveď.

Dlhý pracovný čas taktiež patrí k pomerne často spomínaným porušeniam pracovných práv, s ktorými sa Ukrajinci (najmä v nízkokvalifikovaných pozíciách) stretávajú. Niektorí Ukrajinci pracujúci v upratovacích službách spomínali *12-15 hodinové pracovné dni*. Takáto prax sa vzťahovala najčastejšie na tých, ktorých „zamestnávateľom“ bol ich sprostredkovateľ a prenajímal ich prácu iným spoločnostiam. Niektorí z pracovníkov však s touto situáciou boli spokojní, pretože im umožnila zarobiť viac aj pri nízkej hodinovej mzde. Bez ohľadu na to je však takýto postup v rozpore so Zákonníkom práce.

Hľadanie podpory

Veľmi málo (ak vôbec nejakí) migrantov, ktorých pracovné práva boli porušené, nahlasuje toto porušenie príslušným úradom, napr. polícii alebo inšpektorátom práce. Jedným z dôvodov je, že im často chýba základná znalosť o inštitucionálnom nastavení a nevedia, na koho sa môžu obrátiť.

Ďalším dôvodom pre neohlasovanie porušovania práv a vykorisťovania je neistota, ktorej (nielen) ukrajinskí migranti čelia od ich príchodu na Slovensko. Táto neistota vyplýva z ich nedôvery voči polícii a strachu z vyhostenia, ktoré im nepochybne hrozí v prípade, že ich práca bude kvalifikovaná ako nelegálna, prípadne sa zistia nedostatky vo vzťahu k ich pobytovému statusu. Pracovní migranti sa preto radšej obracajú na súkromné spoločnosti, ktoré im dokážu pomôcť s legalizáciou ich pobytového statusu.

Väčšina respondentov však nevedela o existencii inšpektorátov práce, ale nekontaktovali by ich, ani keby o nich vedeli a ich práva boli závažne porušené. Zdôvodňovali to svojou nedôverou voči štátnym inštitúciám ako takým.

Ako sa ukázalo v našom výskume, *inšpektoráty práce samotné by pritom uvítali, keby ich kontaktovalo viac pracovných migrantov, ktorých práva boli porušené.*

V súčasnosti však *neexistuje žiadna možnosť preskúmať prípady porušovania pracovných práv z vlastnej iniciatívy inšpektorátov práce, ak im pracovníci samotní neposkytnú informácie a potrebnú dokumentáciu* (napr. pracovné zmluvy, ak existujú). Podľa nášho názoru *majú relevantné štátne inštitúcie len obmedzené kapacity poskytovať pomoc a podporu pracovným migrantom*, ktorí by ju potrebovali. Dôvodom je, že v súčasnosti sú pre nich jediným zdrojom informácií dokumenty, ktoré im poskytnú (alebo neposkytnú) zamestnávateľa. Bez toho, aby samotní pracovní migranti spolupracovali s inšpektorátmi práce, nie je možné postihovať vykorisťujúcich zamestnávateľov. Aktuálne však *neexistuje žiadny systém ochrany pre tých, ktorí by proti svojim vykorisťujúcim zamestnávateľom vystúpili*. Ak by tak urobili, riskovali by vyhodenie a zákaz vstupu na Slovensko – vykorisťovaní pracovní migranti teda v skutočnosti nemajú čo získať tým, že sa obrátia na inšpektorát práce.

Odporúčania

Legislatíva a prax

Koncept pracovného vykorisťovania by mal byť zadefinovaný v legislatíve SR spolu s opatreniami na ochranu obetí, a tieto by mali byť následne zavádzané do praxe. *Práva obetí pracovného vykorisťovania a rozsah dostupnej podpory by tiež mal byť jasne vymedzený*. Tieto opatrenia by sa mali vzťahovať *rovnako na tých, ktorí pracujú legálne aj nelegálne* – kritickým indikátorom by mala byť vykorisťujúca povaha ich práce.

Je taktiež potrebné *zadefinovať vykorisťujúce pracovné podmienky*, aby sa predišlo nedorozumeniam v súvislosti s (ne)dobrovoľnosťou práce v takýchto podmienkach. Je pravdepodobné, že najmä ochranné opatrenia by povzbudili viac pracovných migrantov, aby nahlasovali prípady vykorisťovania príslušným inštitúciám (alebo mimovládny organizáciám). V súčasnosti však *neexistuje žiadna nízkoprahová forma podpory pre tých pracovných migrantov, ktorých pracovné práva boli porušené alebo sa stali obeťou pracovného vykorisťovania*.

Nastavenie takéhoto systému musí ísť ruka v ruke s *vyššou informovanosťou*

aj samotných pracovných migrantov o možnostiach podpory (teda ktoré organizácie ju poskytujú a za akých podmienok). Podľa zistení tohto výskumu pracovní migranti nekontaktujú inšpektoráty práce aj kvôli tomu, že nemajú dostatok informácií. Jednou z možností šírenia informácií by mohla byť *užšia spolupráca medzi migrantskými komunitami (napr. prostredníctvom kultúrnych mediátorov) a verejnými inštitúciami*. To by mohlo prispieť aj k zvyšovaniu dôvery migrantov vo verejné inštitúcie, keďže nedôvera je ďalším z faktorov, ktoré im bránia v ohlasovaní prípadov pracovného vykorisťovania.

Inšpekcie práce

Ochrane obetí sa na Slovensku nedostáva dostatočnej pozornosti zo strany štátnych inštitúcií a polície. Jazykové schopnosti inšpektorov pracujúcich v teréne sú *limitované* a to isté platí aj pre *nástroje identifikácie obetí a zhodnotenia situácie*. Inšpekcie vykonávané inšpektorátmi práce zvyčajne na pracovisku vyvolávajú paniku a je náročné predstaviť si, že v takejto situácii by inšpektori mohli prítomným migrantom vysvetliť ich práva na podanie sťažnosti alebo na nárokovanie si dlžnej mzdy.

Migranti by *všetky informácie o ich právach a povinnostiach mali dostávať písomne v jazyku, ktorému rozumejú a vo vhodnom čase, kedy tejto inštrukcii môžu porozumieť*. Užitočnou by mohla byť aj *praktická príručka*, ako postupovať v prípade žiadania kompenzácie za dlžnú mzdu alebo v prípade podávania sťažností na porušovanie pracovných práv či vykorisťovanie.

Zlepšiť by sa mala aj *spolupráca medzi policajnými jednotkami boja proti nelegálnej migrácii a súdnymi orgánmi*, aby policajti a úradníci prvého kontaktu rozumeli, prečo je dôležité *chrániť aj „nelegálnych migrantov ako potenciálne obeť“* pracovného vykorisťovania a spolupracovať s ďalšími relevantnými aktérmi.

Prístup k spravodlivosti

Nelegálnym migrantom sa len zriedka udeľuje tolerovaný pobyt, či už ide o obeť obchodovania s ľuďmi alebo prípady pracovného vykorisťovania. Počas inšpekcií inšpektoráty práce spolupracujú s cudzineckou políciou a podľa našich zistení sa väčší dôraz kladie na odhaľovanie nelegálnej práce, než na odhaľovanie prípadov pracovného vykorisťovania alebo porušovania pracovných práv. Dôraz sa kladie na „nelegálnu prácu“ a „nelegálny pobyt pracovníka“. *Väčšina potenciálnych obetí je z územia SR okamžite vyhostená. Existuje však právo na vyplatenie dlžnej mzdy, ktoré si obeť môžu uplatniť aj zo zahraničia.* Vyhostení nelegálni migranti si však toto právo neuplatňujú podľa našich informácií takmer nikdy.

Je preto potrebné *prehodnotiť mäkké nástroje a mäkké právo, aby sa zlepšila aplikačná prax.* Právne mechanizmy formálne existujú, avšak inšpektoráty práce, špecializované policajné jednotky a súdne orgány potrebujú *vedieť viac o rôznych aspektoch pracovného vykorisťovania a nútenej práce.* Preto odporúčame *tréninky pre policajtov a úradníkov pracujúcich v teréne* a zlepšovanie spolupráce medzi rôznymi verejnými inštitúciami v tejto oblasti.

V priebehu inšpekcií by sa do úvahy mali brať aj *ľudské práva migrantov a v prvom rade by sa inšpekcie mali zameriavať na vyhľadávanie a identifikáciu potenciálnych obetí pracovného vykorisťovania* (alebo obchodovania s ľuďmi).

Spätné vyplácanie dlžnej mzdy

Ak sprostredkovateľská agentúra alebo obchodná spoločnosť skrachuje, aby sa vyhla zodpovednosti za spätné vyplatenie dlžnej mzdy, *štát by mal byť zodpovedný za vybavenie požiadaviek poškodených.* Odporúčame zavedenie mechanizmu, v rámci ktorého, ak pohľadávky nie sú vymožiteľné od páchatela, štát by sa mal pokúsiť zabezpečiť finančnú kompenzáciu obetiam pracovného vykorisťovania.

Táto publikácia je vydaná v rámci projektu “Za lepšie cezhraničné vymáhanie pracovného práva” (STRONGLAB) financovaného Medzinárodným vyšehradským fondom a Ministerstvom zahraničných vecí Holandského kráľovstva.

Kontakt

CVEK – Centrum pre výskum etnicity a kultúry

info@cvek.sk

<http://www.cvek.sk>

2018

Webová stránka projektu STRONGLAB:
www.migrationonline.cz/stronglab